

AMEA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı, 2019, № 1
Səhifə: 160-164

ISSN: 2663-4406

İlahə Dadaşova

UOT: 801.7

MİR CƏLAL PAŞAYEVİN HƏYATI SƏNƏDLİ-BİOQRAFİK MƏNBƏLƏRDƏ

Açar sözlər: sənədlə-bioqrafik nəsr, memuarlar, yazıçı, müəllim, alim, səmimiyyət
Key words: documentary-biographic prose, memoir, writer, teacher, scholar, sincerity
Ключевые слова: документально-биографическая проза, мемуары, писатель, педагог, ученый, искренность

НОСТЬ

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında sənədlə-bioqrafik nəsr nümunələri böyük əhəmiyyətə malikdir və bu əsərlər predmeti, konkret faktlara istinad edərək real hadisələrdən bəhs etməsi, özündə əks etdirdiyi mənə yükünün dərinliyinə görə diqqət cəlb edir. Odu ki, onların tədqiqatına həvə edilmiş zəruridir. Bu əsərlər özündə ədəbiyyat, mədəniyyət, tarix sahəsini, həmçinin xalqın həyatında mühüm rol oynayan simaların bioqrafiyasını əks etdirdiyindən də dəyərli nəsr nümunələridir.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri, Əməkdar elm xadimi, yazıçı, tənqidçi, ədəbiyyatşünas alim, müəllimlər müəllimi Mir Cəlal Əli oğlu Paşayevin müasir Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında böyük xidmətləri olmuşdur. "Mir Cəlal yetmiş illik mənalı insan ömrünün tam yarım əsrini bədii, elmi və pedaqoji yaradıcılığa həsr etmişdir" [1, s.289].

O, 1908-ci il aprelin 26-da Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil vilayətində dünyaya gəlmiş, atası Gəncəyə köçürdüyündən uşaqlığı burada keçmişdir. Mir Cəlal 10 yaşında olarkən atası vəfat etdiyindən böyük qardaşının himayəsində yaşamışdır. 1923-1928-ci illərdə Gəncə Pedaqoji texnikumunda təhsil almış, Gədəbəy yeddillik məktəbinə müəllim göndərilmişdir. O, 1928-ci ildə yalnız müəllimlik fəaliyyətinə başlamamış, həmçinin yazıçı kimi ədəbiyyat aləminə gəlmiş, ədəbiyyatşünas kimi ilk tədqiqat əsərini yazmışdır: "Mir Cəlalın 50-yə yaxın bədii, elmi publisistik kitabı, 500-dən çox məqalə – rəsenziyası, digər elmi-nəzəri dərslikləri çap olunmuşdur" [1, s.288].

M.C.Paşayev 1929-1930-cu illərdə I saylı Gəncə şəhər məktəbində direktor vəzifəsində çalışmışdır. Əsərlərini çap üçün hazırlayarkən özünə ömür-yoldaşı da tapmış, ailə həyatı qurmuşdur: "Mir Cəlal müəllim öz hekayələrini çap məşinində yığdırmaq üçün mütəmadi olaraq "Kommunist" qəzeti redaksiyasına gedir və orada gələcək həyat yoldaşı gülərlü, xoşxəfətli, mülayim davranmış, adəb-ərkanla oturub-duran Püstəxanımınla tanış olur və çox keçməmiş, yazıçı 1930-cu ildə Püstəxanımınla ailə həyatı qurur" [2, s.21].

Məhz həmin il, yəni 1930-cu ildə Kazan Dövlət Pedaqoji İnstitutuna qəbul olunmuş, bir il sonra Bakıya qayıdıb Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasına daxil olmuş, 1933-cü ildən həyatını universitetə bağlamışdır. Filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli "Mir Cəlal həqiqətləri" adlı məqaləsində onun elmi fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək yazır: "Mir Cəlal görkəmli ALİM idi. Alim sözünü böyük həflərlə nəzərə çarpdırmağının və ondan əvvəl görkəmli təyini işlətməyimin səbəbi var. Mir Cəlal yazıçı olmasaydı belə, biz ondan elmdə müəyyən iz buraxan görkəmli bir alim kimi söz açardıq [3].

O, məqalədə otuzuncu illərin ortalarında Mir Cəlalın küçədə böyük ədib Hüseyn Cavidlə rastlaşarkən Azərbaycan qadın şairlərinin yaradıcılığı barədə mövzu götürmək istədiyini, bir mövzu ilə bağlı xeyli material topladığını bildirdikdə, Cavid əfəndinin Mir Cəlalə verdiyi məsləhətə də diqqət

yönəldir: "Sən qadınlar haqqında yox, bunu hamı yaza bilər, Füzuli sənəti barədə elmi iş yaz. Dəryada damla axtar, damlada dəryə yox!" Və Mir Cəlal "Füzulinin poetikası" mövzusunda elmi iş üzərində işləməyə başlayır. 1940-cı ildə o, həmin mövzuda namizədlik dissertasiyası müdafiə edib, filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə qazanır" [3].

O, sonrakı elmi fəaliyyəti zamanı da bu mövzunu dönə-dönə işləyərək təkmilləşdirmiş, monoqrafiya şəklində nəşr etdirmişdir. "Füzuli sənətkarlığı" adlı bu elmi əsər Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının ən dəyərli mənbələrindən hesab edilir. Mir Cəlal Paşayev 1947-ci ildə "Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917)" adlı doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etmiş və filologiya elmləri doktoru adını almışdır. Bütün bu məqamlar da Mir Cəlal ömrünün elmə həsr olunan sahifələridir və bu mərhələ də tədqiqat üçün əhəmiyyətlidir. Məqalədə Mir Cəlalın həyatım və çoxşaxəli fəaliyyətini əks etdirən əsərlərə mənbə kimi istinad etmişik. Həmin əsərlərdə onun həyatının sadaladığımız məqamları müfəssəl şəkildə əksini tapmışdır. Yazıçı-tədqiqatçı Ramiz Dəniz "Qalblarda yaşayan Mir Cəlal" əsərində onun keçmişini unutmadığını, xalqa bağlı ömür yaşadığını vurğulayır: "Mir Cəlal müəllim harada doğulduğunu unutmamış və daim uşaqlıq illərinin gözəl xatirələrinin avtobiografik tarixçəsinə həkk olunan Cənubi Azərbaycan olaylarını yada salaraq, öz təəssüratlarını dost-taşıları ilə bölüşürdü. O, əslən, qalban, ruhən öz torpağına, xalqına bağlı müdrik şəxsiyyət idi" [2, s.16].

Ədəbiyyatımıza böyük töhfələr bəxş edən sənətkarın bioqrafiyasının, yaradıcılığının tədqiqi zəruridir. 2014-cü ildə nəşr olunan "Mir Cəlal: həyatı, mühtə, ədəbi, elmi və pedaqoji fəaliyyəti" adlı iki cilddən ibarət olan kitabda zəngin ədəbi və pedaqoji irsa malik olan Mir Cəlalın həyatı və yaradıcılığı geniş şəkildə əksini tapmışdır. Odu ki, məqalədə bu kitaba əsas mənbə kimi istinad etmişik. Kitabın I cildində müəllimlərinin Mir Cəlal haqqında ədəbi-nəzəri düşüncələri, xatirələri, həmçinin Mir Cəlalə həsr olunanş poetik nümunələr verilmiş, bu materiallar öz tematikasına görə 4 fəslə bölünmüşdür. "Ədəbi-nəzəri düşüncələr" adlı I fəsləddə Məmməd Arif, İlyas Əfəndiyev, Məsud Vəliyev, Əhəd Hüseynov, Yəhya Seyidov, Qulu Xəlilov, Qara Namazov, Cəlal Abdullayev, Xeyrulla Məmmədov, Hımalya Qasimov, Buludxan Xəlilov, Cahangir Məmmədov və ədəbiyyatşünaslıq elminin digər görkəmli nümayəndələrinin məqalələri verilmiş, onun xarakterinə xas səmimiyyət, sadəlik, təvəzökarlıq, müdriklik kimi xüsusiyyətlərə diqqət yönəldilmişdir. Bu məqalələr çərçivəsində akademik Nərgiz Paşayevanın "Yazıçı və zaman" adlı məqaləsi də diqqətəlayiqdir. Müəllif nəşrin giriş hissəsində XX əsrin yetirməsi olan Mir Cəlal müəllimin bioqrafiyasının əsas məqamlarına diqqət yönəldir: "O, Əndəbil kəndinin ən möhtəram və hörmətli sakini olan Mir Paşa bəyin nəvəsi idi. Atası Mir Əli Mir Əşrəfi çoxlu mülkiyyət sahibi olduğundan böyük oğullarına, Mir Cəlalın özündən böyük dərəcə qardaşına Əndəbil kəndinin işlərini idarə etməyi tapşırırdı. O, ən kiçik, beşinci oğlu Mir Cəlalı isə bu işlərdən uzaqlaşdırıb təhsil dalınca Şimali Azərbaycana, Gəncəyə götürür. Burada acı tale kiçik yaşlı Mir Cəlalın erkən atasız qoyur. Vəfat etməmişdən bir qədər əvvəl Mir Əli böyük oğullarına kiçik Mir Cəlalı tapşırıraq deyir: "Bu uşağı oxudum, onun mükməllə təhsili olsun". Beləliklə, Mir Cəlal Gəncə şəhərində qalıb təhsilini davam etdirir, uşaqlıq və gənclik illərini burada keçirir" [4, s.11].

Nərgiz xanım məqalədə diqqəti onun bir yazıçı və ədəbiyyatşünas alim kimi yaradıcılıq yoluna, həmçinin xarakterinin bir sıra tərəflərinə yönəldir: "Mir Cəlal heç vaxt olduğu yüksəklikdən enib, haqqı da olsa, heç kəsdən heç nəyi tələb etmədi. Çünki o, yaxşı bilirdi ki, əli yüksəklik kəğızlərin, sənədlərin, möhürlərin, qərarların, iclasların hökmü ilə deyil, layaqlı insan ömrü və bu ömrün zamanandan-zamana tödsüq və təntonsəsi ilə ölçülür. O da sirr deyil ki, daxilində bir ilahi qüvvə qoşayan hər bir yazıçı, alim, ümumiyyətlə, hər bir istedad zaman fərçivəsini yararaq əbədiyyətə qovuşur. Beləliklə, yazıçı və zaman qarşılıqlıması həmişə olduğu kimi, bu dəfə də yazıçı qalibiyyəti ilə noticələri" [4, s.15].

Göründüyü kimi, Mir Cəlal Paşayev zamana qalib gəlmiş sözünü deməyi, həmçinin ömək olmağı bacarmışdır. Söylənən fikirlər konkret faktlar əsasında təsdiqini tapmışdır.

**ЖИЗНЬ МИР ДЖАЛАЛА ПАШАЕВА КАК ОДИН ИЗ ИСТОЧНИКОВ
ДОКУМЕНТАЛЬНО-БИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ***Резюме*

В статье речь идёт о жизни писателя, критика, литературоведа, ученого, педагога Мир Джалала Пашаева, внёсшего весомый вклад в азербайджанскую литературу, науку, образование. Созданные им произведения, как и весь его жизненный путь, представляют большой интерес для научного исследования. В статье отражена многогранная деятельность Мир Джалала. Источником послужила книга под названием "Мир Джалал: жизнь, среда, литературная, научная и педагогическая деятельность". Из его биографии видно, что Мир Джалал Пашаев – искренний, скромный человек. В биографии писателя, ученого и педагога Мир Джалала Пашаева эти три линии развиваются параллельно и успешно. Добиться этого нелегко. Мир Джалал прожил содержательную и достойную жизнь. Мы полагаем, что к исследованию должны быть привлечены не только научные и художественные произведения писателя, но и его жизненный путь. Сам Мир Джалал подчеркивал, что величайшее его произведение – его прекрасная семья.